

Focus on hard security and virtue or on human rights in the realization of citizenship rights

(Article Type: Original Research)

Mojtaba Ansarian^{*1}

Abstract

There are two groups in the discussion of prioritizing security or human rights. A group that gives originality to establishing security and considers its realization superior and priority over everything. Another group that authenticates the realization of human rights and freedoms, of which, of course, security is a part and not all, and in choosing between freedom and security, they make the first choice, unlike the first group. In this article, research was conducted with the question of which approach of security-based or freedom-based approaches leads to the realization of citizenship rights. Explaining that the security-oriented approach considers hardware as the basic element of security, and the freedom-oriented approach emphasizes human rights and its three generations. It is also worth mentioning the intellectual context of the security-oriented approach in which the government and its inherent decisions are based on the virtue-based (Platonic) approach and the root of the human rights approach is the welfare-centered (Kantian) approach discussed in this article.

This research is descriptive and applied and has used data collection tools from quantitative methods, using available statistical data and from qualitative methods, tools for studying documents and texts. As an expression of achievement, it should be noted that the result of acting on human rights as a practical guide for human beings in every age and time, peace in both its negative (avoidance of war) and positive (cooperation) meanings.

The current principles and values of human rights in society and the full realization of civil rights in accordance with the principles and teachings of human rights as a model and behavioral framework for citizens and statesmen will lead to the creation of a humane society and honorable human life, in which case order and security will be achieved.

Keywords: Human rights, civil rights, human security doctrine, state-centered security approach, citizen-centered security approach.

1. Assistant Professor, Department of International Law, Payame Noor University, Tehran, Iran;
Corresponding Author: m_ansarian@pnu.ac.ir

تمرکز بر امنیت سخت و فضیلت یا حقوق بشر در تحقق حقوق شهروندی

(نوع مقاله: علمی پژوهشی)

مجتبی انصاریان*

چکیده

در بحث اولویت بخشی به امنیت یا حقوق بشر، وجود دو گروه با بینش متفاوت از هم، قابل شناسایی است. گروهی که به برقراری امنیت اصالت داده و تحقق آن را برتر و اولویت بر هر امری می‌داند. گروهی دیگر که به تحقق حقوق بشر و حق آزادی‌ها که البته امنیت نیز جزیی از آن و نه همه آن است اصالت داده و از میان آزادی و امنیت به انتخاب مورد نخست مبادرت می‌ورزند. در این مقاله با این پرسش که کدام رویکرد از رهیافت‌های امنیت محور یا آزادی محور باعث تحقق حقوق شهروندی می‌شود به پژوهش اقدام گردید. با این توضیح که رویکرد امنیت محوری، عنصر اساسی و اصلی امنیت را سخت‌افزاری می‌داند و رویکردی که آزادی محور است بر حقوق بشر و حقوق شهروندی تأکید دارد. همچنین قابل ذکر است زمینه و بستر فکری رویکرد امنیت محور که در آن دولت و تصمیم‌های قایل به ذاتش، مبتنا است رهیافت فضیلت محور (افلاطونی) و ریشه‌نگرشی رویکرد حقوق بشر، رهیافت رفاه محور (کانتی) است. این پژوهش توصیفی و کاربردی است و از ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های کمی، استفاده از داده‌های آماری موجود و از روش کیفی، ابزار مطالعه اسناد و متون مدنظر بهره برده است.

در مقام بیان دستاورد باید اشاره کرد که امنیت پایه و ستون هر پیشرفت و خیر و نیکی است. با وجود امنیت می‌توان به حقوق شهروندی عمل و آن را محقق گرداند. نتیجه عمل به حقوق بشر به عنوان راهشگای عملی انسان در هر عصر و زمانی، صلح در هر دو معنی منفی (دوری از جنگ) و مثبت (همکاری) آن خواهد بود. جاری بودن اصول و ارزش‌های حقوق بشری در جامعه و تحقق کامل حقوق شهروندی بر طبق اصول و آموزه‌های حقوق بشری به عنوان یک الگو و چارچوب رفتاری مدنظر شهروندان و دولتمران منجر به ایجاد یک جامعه انسانی و زندگی شرافتمندانه انسان‌ها خواهد شد که در این صورت نظم و امنیت نیز تحقق خواهد یافت.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، حقوق شهروندی، دکترین (آموزه) امنیت انسانی، رویکرد

امنیتی دولت محور، رویکرد امنیتی شهروند محور.

۱. استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ نویسنده مسئول

درآمد

بر طبق حقوق بشر، انسان‌ها با هر جنسیت، قومیت، رنگ و نژاد که به اختیار خود آنان نبوده و با هر مذهبی و هر سطحی از درآمد و تحصیلات از حقوقی برخوردارند که بر طبق آن نباید زندگی (حق حیات)، آزادی، کرامت انسانی، احترام و حق تعلق آنان نقض و حتی خدش‌های وارد شود و هم‌چنین حقوق اقتصادی و اجتماعی آنان نیز تا حد امکان (تعهد به وسیله) تحقق یابد.

در واقع، حقوق بشر تضمینات بنیادین اخلاقی است که انسان‌ها در هر مکانی و با هر فرهنگی جدای از مذهب، نژاد، رنگ، جنسیت، عقاید، افکار سیاسی و پایگاه اجتماعی به این دلیل که انسان هستند، از آن برخوردارند. با توجه به این تعریف، حقوق بشر دارای جامعیت (جهان‌شمول) است، به‌گونه‌ای که همه انسان‌ها باید - به این دلیل که انسان هستند - از آن بهره‌مند شوند. نگاه و بینش حقوق بشر، محق بودن انسان است که در برابر تکلیف محوری آن قرار می‌گیرد.

حقوق شهروندی در سطح ملی به دنبال تحقق حقوق بشر است. البته در این مسیر، دولت‌ها ممکن است خارج از چهارچوب‌های حقوق بشری به صورت موقتی مانع از اجرای یک عمل حقوقی و مشروع بنا بر مقتضیات منافع عمومی شوند و یا محدودیت‌هایی بر آن اعمال کنند.

از مولفه‌های حقوق شهروندی، تحقق امنیت در همه ابعاد آن است. امنیت علاوه بر آن که فقدان ترس، نبود مزاحم و آزادی در رفت و آمد و اقدام آزادانه است دربردارنده جنبه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نیز است. در واقع می‌توان گفت امنیت، عملکرد صحیح و قانون‌مند کلیه نهادها، سازمان‌ها و ارتباط بین آنهاست و نتیجه آن، پیشرفت، توسعه و تکامل اجتماعی و اقتصادی جامعه است که رضایت شهروندان و در نهایت امنیت ملی را فراهم می‌آورد.

۱. چهارچوب نظری

بنیان نظری این پژوهش بر امنیت انسانی قرار دارد. علاوه بر آن، به مفاهیم بنیادینی چون حقوق بشر، حقوق شهروندی پرداخته خواهد شد. در رویکرد امنیت انسانی و حقوق بشر، انسان‌ها در هر نقشی و در هر جایی از این

کره خاکی، محترم و سزاوار زندگی شرافتمندانه هستند.» «کارل ریموند پوپر» بر این گمان است که عقل متکی به تخیل، ما را قادر به درک این معنی می‌کند که افراد دور دست که شاید هرگز دیدارشان میسر نشود مانند خود ما هستند» (شریفی طراز کوهی، ۱۳۹۶: ۲۳۷) در این گفتمان است که شعار همه ما یک زمین داریم و باید برای حفظ آن کوشا باشیم مطرح می‌شود و در اینجا حفظ محیط زیست منطقه محل سکونت و کشور خود به‌مثابه و در راستای حفاظت از محیط زیست جهانی تبیین می‌گردد. این مهم نه با فردگرایی محض و نه تنها با جمع‌گرایی حاصل می‌شود. به همین جهت به شهروندانی نیاز است که ضمن فردگرا بودن از دایره طمع، به‌دور و با مسوولیت اجتماعی وارد جامعه شوند.

۱-۱. امنیت انسانی

امنیت، پایه و سنگ بنای توسعه و عدالت است. بدون وجود امنیت، امکان هیچ‌گونه برنامه‌ریزی جهت توسعه و تحقق عدالت وجود ندارد. همه مکاتب و بینش‌ها در خصوص امنیت و چگونگی تحقق آن، به ایده‌پردازی و آرایه نظر می‌پردازند. «در تفکر غربی، منشا امنیت، اراده یا خواست مردم است» (علی اصغری، ۱۳۹۹: ۹۶) و در بینش شرقی و دینی، امنیت تحت عنوان خواست و اراده الهی، مدنظر قرار می‌گیرد. البته باید امنیت را فراخور هر دوره و زمانی و با توجه به نوع تهدیدها و چالش‌ها، تعریف و تبیین نمود (صباغیان، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

امنیت انسانی^۲ در بردارنده ارزشی است که به دنبال تحقق حقوق و آزادی‌های مردمی، توجه به خواسته‌ها و تمنیات آنان و کسب رضایت شهروندان است. آموزه امنیت انسانی با محوریت انسان در مقابله با گفتمان امنیت دولت‌محور یا نگرش سخت‌افزار به امنیت است که آن را تنها نظامی و بازدارندگی در برابر حمله‌های مسلحانه علیه یکپارچگی سرزمینی می‌داند.

1. Karl Raimund Popper.

۲. صل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبنای نظری لازم را برای امنیت انسانی، به مثابه الگویی عام و جامع آرایه داده است. الگویی که شاخص‌های گوناگونی چون تضمین امنیت شخصی، حریم خصوصی، امنیت حقوقی و امنیت قضایی را در بر می‌گیرد. به کمک این اصل عام و تفسیر موسع آن می‌توان منطق حاکم بر اصول بعدی و ارتباط آن‌ها با اصل بیست دوم را دریافت.

رهایی از ترس و نیاز، پیش زمینه تحقق امنیت انسانی است. امنیت انسانی به همه ابعاد تهدیدهای متوجه افراد بشری توجه می‌کند و تنها توجه به امنیت دولتی را کافی نمی‌داند (قاسمی، ۱۳۸۷: ۵۲۹) امنیت در مفهوم دفاع از سرزمین در برابر تجاوز خارجی کافی نیست، زیرا عناصر بنیادین امنیت انسانی - یعنی ایمنی مردم در برابر تهدیدهای علیه جان، آزادی، سلامت، رفاه شخصی و کرامت انسانی آن‌ها - ممکن است نه تنها به‌وسیله تجاوز خارجی، بلکه همچنین به‌وسیله نیروهای داخل کشور (از جمله در اثر اقدام‌های نیروهای نظامی و انتظامی) مورد مخاطره قرار گیرد» (شایگان، ۱۳۸۶: ۲). در فرایند تحول مفهوم امنیت، جدیدترین مرحله، امنیت انسانی است. با بررسی و پردازش این مفهوم درمی‌یابیم که تهدید علیه انسان‌ها در حال تغییر و البته رو به افزایش است (داوند، ۱۳۹۶: ۱۹۶).

درک شده از گزارش توسعه انسانی سازمان ملل متحد (۱۹۹۰م). متغیرهای امنیت انسانی با هفت مؤلفه بیان می‌شود.

- امنیت اقتصادی: برخورداری از توسعه اقتصادی که در آن وسایل معیشتی تامین شود و همراه با رشد اقتصادی، گسترش یابد.

- امنیت سیاسی: رهایی از سرکوب دولت؛ شهروندان از سرکوب و مجازات غیرقانونی و غیرمشروع دولت در امان باشند.

- امنیت غذایی: دسترسی به غذا و آب آشامیدنی سالم و تامین مواد مغذی.
- امنیت بهداشتی و سلامت: امنیت از گسترش بیماری‌ها که نتیجه آن جامعه‌ای ایمن خواهد بود و حق بر سلامت شهروندان تحقق خواهد یافت.

- امنیت زیست‌محیطی: دوری از انواع آلودگی‌ها و توصیه مردم به رعایت الزام‌های زیست‌محیطی و در صورت مشکلات مربوط و بلایای طبیعی، اقدام به جبران خسارت‌ها و آسیب‌ها از سوی دولت و زمینه‌سازی برای اقدام از سوی گروه‌های مردمی.
- امنیت اجتماعی: برقراری امنیت فیزیکی و تحقق آزادی‌های منفی (از) در جامعه و رفع مزاحمت‌ها توسط دولت.

- امنیت شخصی و فردی: امنیت از خشونت‌های صورت گرفته و اذیت و آزار توسط والدین بر کودکان، فرزندان بر والدین و جامعه بر کهنسالان و یک جنسیت بر جنسیت دیگر.

همچنین گزارش سال ۱۹۹۴ برنامه توسعه سازمان ملل متحد مفهوم جدیدی از امنیت انسانی ارائه داد که امنیت را مساوی با مردم می‌داند. این گزارش که برای همیشه مرجع می‌باشد چهار ویژگی اساسی امنیت انسانی را به شرح زیر می‌داند:

۱- امنیت انسانی یک مساله جهانی است که به مردم در همه جا (در کشورهای فقیر و غنی) مربوط می‌شود.

۲- اجزای امنیت انسانی به یکدیگر وابسته‌اند.

۳- امنیت انسانی از طریق اقدام‌های اولیه، بهتر تامین می‌شود تا از طریق مداخله‌های بعدی (این امر هزینه را کاهش می‌دهد).

۴- امنیت انسانی مردم‌محور است، یعنی درباره این مساله است که مردم چگونه در جامعه زندگی می‌کنند، چگونه از حق انتخاب‌های خود بهره می‌برند، به چه اندازه به بازارها و فرصت‌های اجتماعی دسترسی دارند و اینکه آیا آنان در صلح زندگی می‌کنند یا در جنگ به سر می‌برند. در پایان، گزارش یادشده، امنیت انسانی را این‌گونه تعریف می‌کند «در امان بودن از تهدیدهای مزمن مانند گرسنگی، بیماری، سرکوب و حمایت شدن در مقابل حوادث مخرب که روال عادی زندگی را مختل می‌کند» (Picard, 2015: 16).

امنیت انسانی امروزه به معنای حمایت از آزادی‌های اساسی بشر است - آزادی‌هایی که اساس زندگی هستند - این امر به معنای ایجاد نظام سیاسی، اجتماعی، زیست‌محیطی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است که روی هم‌رفته، بقاء، زندگی و کرامت مردم را تامین می‌کند. به کارگیری مفهوم امنیت انسانی توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد، تلاشی بعد از جنگ سرد بود تا توجهات را به توسعه انسانی جلب و از این طریق منابع انسانی و مالی را به سوی تسکین و درمان فقر جذب کند و آن‌ها را از شاخص‌های اقتصادی ساده تولید ناخالص داخلی و از مصارف نظامی و امنیت سنتی مربوط به دوران جنگ سرد به ابعاد دیگر توسعه سوق دهد (پایولین، ۱۳۸۷: ۶۰۳). امنیت انسانی، امنیت مردم را جایگزین امنیت دولت نمی‌کند، بلکه برعکس در آن، دو جنبه وابسته به یکدیگر را می‌بیند. امنیت انسانی و امنیت دولت دو مفهوم هستند که یکدیگر را تقویت می‌کنند. بدون امنیت انسانی، امنیت دولت قابل تضمین نیست (McLellan, 2018:36).

۲-۱. حقوق بشر

حقوق بشر حقوق بنیادین و انتقال‌ناپذیری است که برای حیات نوع بشر، اساسی دانسته می‌شود؛ «در حقوق بین‌الملل تحت عنوان حقوق بشر و در جامعه‌شناسی به عنوان حقوق فردی یا شهروندی به انسان اهمیت داده شده است. بدین ترتیب وجود حقوق ویژه جوامع و اجتماعات انسانی است» (موثقی، ۱۳۹۷: ۲۶).

حقوق بشر مجموعه‌ای از ارزش‌ها، مفاهیم، اسناد و سازوکارها است که موضوعشان حمایت از مقام، منزلت و کرامت انسانی است. (ذاکریان، ۱۳۸۳: ۱۱) در واقع حقوق بشر آن دسته از حقوقی است که انسان به دلیل انسان بودن و فارغ از اوضاع و احوال متغیر اجتماعی یا میزان قابلیت و صلاحیت فردی او، از آن برخوردار است (فلسفی، ۱۳۸۸: ۹۵). حقوق بشر مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است که از کرامت انسانی و مقام و منزلت او نشات می‌گیرد و باید محترم شمرده شود و همه افراد به عنوان انسان بودن اعضای یک خانواده، صرف‌نظر از رنگ، جنس و زبان از آن بهره‌مند هستند (طباطبایی، ۱۳۹۴: ۱۰).

حقوق بشر دارای جامعیت (جهان‌شمول) است، به گونه‌ای که همه انسان‌ها باید - به این دلیل که انسان هستند - از آن بهره‌مند شوند. نگاه و بینش حقوق بشر، محق بودن انسان است که در برابر تکلیف محوری آن قرار می‌گیرد. «از نظر فلاسفه اگزیستانسیالیست انسان تنها موجودی است که می‌تواند به زندگی خویش معنا ببخشد و این معنا بخشی بنیان شکل‌گیری ساحت‌های متفاوت حیات بشری است. این توانایی ریشه در وصف ساختاری وجود انسان یا همان اگزیستانس دارد» (زمانی‌ها، ۱۳۹۵، ۲۷۰).

حقوق بشر، حقوق برابری است چرا که با توجه به این که انسان‌ها در انسان بودن با یکدیگر برابرند بنابراین هر فردی از حقوق برابر با دیگر انسان‌ها بهره‌مند است. به همین جهت حقوق بشر، حقوقی جهان‌شمول، ذاتی و غیرقابل سلب است (حسینی، ۱۳۹۷: ۱۴) در تلقی جهان‌شمول، حقوق بشر معاصر، نظامی هنجاری است با داعیه فرامرزی و فرافرهنگی. اگر چه نمی‌توان در جوهره عقیدتی و فرهنگی حقوق بشر تردید نمود، اما این حقوق خود را در تخاصم و تعارض با دیگر فرهنگ‌ها؛ جز آن بخش‌هایی از فرهنگ که به صورت هنجاری در تعارض با حقوق بنیادین انسان‌اند، نمی‌بیند (سیدفاطمی، ۱۳۹۳: ۲۷).

از تهدیدهای متوجه حقوق بشر، بی‌توجهی به مردم بومی و حقوق تاریخی و فرهنگی و کوچاندن آنان است. «حقوق بشر بعضی اوقات مورد تهدید قرار می‌گیرد با آواره و بی‌خانمان کردن بومیان از سرزمین سنتی و انکار حق دسترسی آنان به منابعی که برای حق حیات و زندگی مشترک با دیگران لازم دارند» (Holden, 2016: 3).

حقوق بشر را به‌طور کلی می‌توان آن دسته از حقوق تعریف کرد که ذاتی طبیعت ما است و بدون آن نمی‌توانیم به‌عنوان انسان زندگی کنیم (شایگان، ۱۳۸۲: ۱). حقوق بشر به دنبال حفظ «کرامت انسانی»^۱ است. هر یک از اشخاص انسانی به تنهایی دارای احترام است (نجفی، ۱۳۸۴: ۴۴۹). کرامت انسانی به دنبال حفظ شخصیت انسانی از تعرض، بی‌احترامی، بی‌اعتنایی و رعایت حقوق از جمله آزادی‌ها و حفظ حریم خصوصی اوست.

در مجموع، می‌توان گفت که حقوق بشر، استحقاق‌های ویژه‌ای برای کلیه اشخاص است؛ حقوقی که مبتنی بر طبیعت بشری بوده و غیرقابل سلب هستند. به بیان دیگر به منظور دارا شدن حقوق بشر چیزی بیش از انسان بودن لازم نیست (موسوی میرکلایی، ۱۳۹۷: ۲۶).

۱-۳. حقوق شهروندی

شهروندی موقعیتی است شامل مجموعه‌ای از حقوق، وظایف و تعهدات و درچارچوب برابری، عدالت و حقوق جا می‌گیرد. حقوق بشر ناشی از کرامت ذاتی انسان است و حقوق شهروندی از مباحث مهم هر نظام حقوقی است. پایبندی به حقوق بشر در هر کشور مستلزم رعایت حقوق شهروندی است. در مفهوم شهروند عنصر اصلی تعلق فرد به یک جامعه سیاسی است و فرد واجد حقوق معین است و شهروند به عنوان فردی از جامعه سیاسی که دارای حقوق مشترکی هست، تعریف می‌شود. این حقوق، خاص شهروندان است و برای بیگانگان وجود ندارد.

از تعهدات حقوق شهروندی آن است که به قول «جان استوارت میل»^۲ رفتار فرد در جامعه به دو شرط مهم و اساسی منوط می‌شود. نخست اینکه افراد به منافع

1. Human Dignity.

2. John Stuart Mill.

همدیگر زیان وارد نمایند دوم اینکه هر فردی تعهدات خود نسبت به جامعه را برگردن گیرد (گری، ۱۳۸۹: ۲۶۹) از طرفی باید گفت تعهدات دولت در رابطه با شهروندان که به نمایندگی از مردم به اعمال حاکمیت می‌پردازد در صورت تحقق حقوق شهروندی و ایفای تکالیف شهروندی همچون پرداخت مالیات و اجرای قوانین از سوی خود شهروندان است که امکان اجرا پیدا می‌کند (پروین، ۱۳۹۲: ۱۸۵).

گفت‌وگو از شاخص‌های پیشرفت و راهی جهت اخذ تعهدات و پاسخگویی است. جامعه‌ای که در آن امکان گفت‌وگو که در ذات خود همزیستی مسالمت آمیز به همراه دارد می‌تواند به انتخاب‌های بهتر و عقلانی‌تر منتج شود. به همین جهت است که گفته می‌شود فرهنگ جامعه مدنی، فرهنگ گفت‌وگوست و گفت‌وگو ماهیت قدرت در جامعه را دگرگون می‌سازد.

در فرهنگ حقوق شهروندی از آن جا که هیچکس نمیتواند رفاه و امنیت و آسایش خود را سوای دیگران و آحاد اجتماع پی‌گیرد چون اساسا شدنی نیست حقوق و تعهدات شهروندی به طور منطقی با هم ارتباط تنگاتنگی دارند. حقوق برمسئولیت‌ها دلالت دارد چرا که حقوق نمی‌تواند در خلا وجود داشته باشد. از طرفی باید اذعان داشت که شهروندی فعال با فرد آغاز می‌شود چرا که از طریق اقدامات فرد است که شرایط ساختاری شهروندی باز تولید شده و بهبود می‌یابد. «هابز»^۱ معتقد است غایت اطاعت شهروندان حفاظت از آن‌ها است.

۱-۳-۱. شهروند و حقوق شهروندی

در یک تعریف ساده اما رسا تک تک افرادی که در یک کشور اعم از شهر و روستا زندگی می‌کنند، شهروند گفته می‌شود. یکی از تفاوت‌های تابعیت و شهروندی این است که در مفهوم شهروندی - برخلاف تابعیت - این افراد نیستند که تابعی از دولت قرار می‌گیرند، بلکه دولت تابعی از شهروندان و مبتنی بر تصمیم‌گیری و خواست آن‌ها است و همین دلیل است که شهروندی، جزء اصول، مولفه‌ها و پیش شرط‌های دموکراسی در نظر گرفته شده است. (حبیبی مجنده، ۱۳۸۸: ۲۰) به همین جهت دولت‌ها باید در وضع قوانین تنها با تکیه بر اصول عمومی حقوق به خواست و تمنیات شهروندان و خوب و بد نزد آنان تمرکز نمایند.

ویژگی کلیدی معرف شهروند که آن را از تابعیت صرف متمایز می‌کند، وجود یک اخلاق مشارکت است؛ مشارکتی که اجباراً بر افراد تحمیل نمی‌شود و جنبه صوری و غیر واقعی ندارد، بلکه به یک اخلاق تبدیل شده است. در واقع، شهروندی نه یک موقعیت منصفانه، بلکه یک موقعیت فعالانه است که به کمک مجموعه‌ای از حقوق و وظایف و تعهداتش راهی را برای توزیع و اداره عادلانه منابع از طریق تقسیم منافع و مسوولیت‌های اجتماعی ارایه می‌کند و بیشتر از هر هویت دیگری قادر است انگیزه سیاسی انسان‌ها را ارضاء نماید. شهروندان اجزایی از یک نظام هستند که با در اختیار داشتن لوازم و ابزار مورد نیاز، هر کدام، کارکرد مشخصی دارند و ایجاد سامان و نظم در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، مستلزم کارکرد صحیح هر یک از این عناصر در کنار سایر مولفه‌های موثر، از جمله دولت است.

شهروندی وصفی است عادلانه جهت افرادی که یک ملت را تشکیل می‌دهند و از وضعیتی یکسان و برابر برخوردارند. بر این مبناست که شهروندی موجبات همگرایی و همبستگی اجتماعی را فراهم می‌سازد. رابطه چند سویه بین دولت، جامعه و شهروندان ایجاب می‌کند که منافع فردی مستلزم تامین منافع ملی و اجتماعی باشد و بالعکس و بر این اساس، شهروندی در عین حال که مجموعه حقوقی را برای شهروندان معین می‌کند و آنها را بدون استثناء بهره‌مند از این حقوق می‌داند، تکالیفی را برآمده از حقوق و آزادی‌های مدنی در جهت تحقق حق بر شادکامی برای آنها متصور می‌شود که باید به آنها بپردازند.

جهت رعایت حقوق شهروندی و اجرای تکالیف مربوط به آن، باید در حوزه‌ها و بخش‌های مختلف، زمینه‌ها و بسترهای لازم جهت مشارکت افراد و تمام گروه‌ها موجود در جامعه ایجاد گردد. رعایت حقوق شهروندی از سوی شهروندان و دولت نیازمند ایجاد، تثبیت و گسترش نهادها به معنی مفاهیم و همچنین دستگاه‌هایی است که بر آن قانون حاکم است و از سوی دیگر به توانمندسازی افراد نیاز است تا امکان حضور و مشارکت در جامعه را داشته باشند (شیاتی، زارع، ۱۳۹۷: ۱۰۸).

شهروندی موقعیتی است اجتماعی و انسانی که افراد جامعه با برخورداری از حقوق و پذیرش تکالیف در قبال یکدیگر و حکومتی که به نمایندگی از مردم است، انتظارات متقابلی را از دولت برای احقاق حقوق خود به ویژه در بعد خدمات دارند.

شهروندی را می‌توان رابطه‌ای بین فرد و دولت دانست که به وسیله حقوق و تکالیف متقابل به هم وابسته می‌گردند. شهروندان از این بابت که به دلیل برخورداری از حقوق بنیادین عضویت تمام‌عیاری در اجتماع سیاسی یا دولت خود دارند متمایز از بیگانگان هستند. شهروندی در واقع بیانگر جنبه فعال انسان و فرد در جامعه است (میرموسوی، ۱۳۸۴: ۲۰۷). انسانی که فارغ از جنسیت، مذهب، قومیت در نظر گرفته می‌شود و باید در حقوق بنیادین و بدیهی و فطری، همه برابر باشند. البته زنان به عنوان نیمی از جامعه به دلیل آنکه حقوق آنان در طول تاریخ مورد بی‌توجهی قرار گرفته است چنانچه تا زمان قاجار هم خرید و فروش کنیز صورت می‌گرفت (حجتی، همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۸) ضروری است در قوانین و مقررات و عملکردها، حقوق زنان به طور خاص مورد توجه قرار گیرد.

۱-۳-۲. رابطه حقوق بشر و حقوق شهروندی و تفاوت آنها

حقوق شهروندی مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است که فرد به عنوان شهروند یک کشور از آن برخوردار است. در حقوق شهروندی، دولت اجرای مجموع حقوق و آزادی‌ها را طبق قوانین داخلی برای اتباع خود تامین و تضمین کرده است و محتوای آن ممکن است از یک کشور به کشور دیگر متفاوت باشد. حقوق شهروندی بیش‌تر ماهیت جمع‌گرایانه دارند تا فردگرایانه. برای مثال، حق مشارکت در امور سیاسی جامعه و حق رای دادن و حق تحزب حداقل همگی در سطح استیفا و اجرا، ماهیتی جمع‌گرایانه دارند. به بیانی دیگر، حقوق بشر برای حمایت فرد در مقابل دولت است که سرشتی فردی دارد و از انسان در مقابل دولت حمایت می‌نماید. در این مفهوم، چون توازنی بین قدرت فرد و جامعه و دولت وجود ندارد، حقوق خدشه‌ناپذیری برای فرد در نظر گرفته می‌شود تا وجود و حیثیت انسانی فرد در مقابل دولت حفظ شود. دولت نیز وظیفه حفظ آن‌ها را برعهده دارد (دلفروز، ۱۳۸۱: ۸۲) اما شهروندی از ابتدا صرفاً یک حق نبوده، بلکه به صورت حق و تکلیف همزمان تجلی می‌یابد و مفاهیمی همچون تعلق^۱ و اخلاق مشارکت^۲ در آن وجود دارد. نکته

1. Belonging.

2. Ethic of participation.

دیگر حوزه حق‌ها است. حوزه حقوق شهروندی محدود به سرزمین یک دولت-ملت است زیرا، رکن اساسی شهروندی مفهوم عضویت است، در حالی که حقوق بشر داعیه جهان‌شمولی دارد و چنین رکن‌هایی را در بهره‌مندی از حقوق و آزادی‌ها دخالت نمی‌دهد.

حقوق شهروندی حقی نیست که از سوی دولت به مردم اعطا شود، بلکه در نزد شهروندان ثابت و محفوظ است و این یکی از ویژگی‌هایی است که شهروندی با دارا بودن آن شکل می‌گیرد. حقوق شهروندی را دولت ایجاد نمی‌کند، بلکه باید آن را رعایت نموده و از آن حمایت کند و حتی آنجا که خود، این حقوق را نقض نموده است، جبران نماید. در واقع، حکومت (در جوامع مردم‌سالار) تبلور حقوق شهروندی است. «حقوق بشر به عنوان حقوق پایه و اولیه، تکلیف و تعهدی بنیادین است که مشروعیت آن مشروط به طرح و تصریح در قانون اساسی نیست اما حقوق شهروندی تنها در یک رابطه حق و تکلیفی وضعی قابل تحقق است و به موازات هر حقی برای شهروند، تکلیفی نیز وجود دارد» (محسنی، همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲۱).

حقوق بشر دربردارنده ارزش‌های جهانی یا جهانی شده بشری است که فارغ از روابط افراد با فرهنگ و جامعه بومی به آن تعلق دارد. مفهوم شهروندی فصل مشترکی با مفهوم ملیت دارد اما حقوق بشر مفهوم فراملی و دربردارنده حقوقی فراگیر و بنیادی جدای از فرهنگ و آداب و رسوم ملی کشورها است. حقوق شهروندی، حقوق و تکالیف شهروند نسبت به جامعه‌ای است که به آن تعلق دارد. شهروندی رابطه تنگاتنگی با مفهوم تابعیت دارد. اما حقوق بشر ناظر به حقوقی است که انسان به دلیل انسان بودنش از آن برخوردار است.

امنیت شهروندان در حوزه حقوق شهروندی ممکن است با محدودیت‌های بیشتری از آن چه که در حقوق بشر وجود دارد^۱ مواجه شود. محدودیت بر اساس حقوق شهروندی را می‌توان به محدودیت‌های در رفت و آمد با وسایل نقلیه مثل طرح تردد با پلاک زوج و فرد در شهرهای بزرگ، منع ساختمان‌سازی با ارتفاع بیش از شانزده متر در بعضی از مناطق شهر تهران، پیشنهاد عقیم‌سازی (موقتی نه دائم) زنان معتاد و بیمار به ایدز در تهران اشاره کرد که هیچ کدام در حوزه حقوق بشر قابل قبول نیست و نمی‌توان برای همه شهرها و همه شهروندان آن را اعمال نمود.

۱. همچون ماده ۴ میثاق حقوق مدنی سیاسی ۱۹۶۶م. که قایل به اعمال محدودیت در شرایط قوه قهریه است.

البته نگاه هر دو آن‌ها به طبیعت و جهان، رویکردی حق محور است که انسان‌ها را محق، آزاد، صاحب اختیار، خودآیین، خودحاکم و مطالبه‌گر و نه مکلف می‌شمارد. بر آن اساس که «کانت» می‌گوید هیچ شخصی نمی‌تواند منش اخلاقی بی‌تفاوت داشته باشد حقوق بشر و حقوق شهروندی ضمن رعایت حریم خصوصی انسان‌ها، پرسشگر است. شرط تحقق حقوق بشر در وسعت جهانی و حقوق شهروندی در سطح ملی، پذیرش آن از سوی انسان‌ها است. در این حالت است که می‌توان به پیاده سازی و اجرای حقوق امید داشت. «جک دانلی» بیان می‌دارد: حقوق پذیرفته شده از سوی همگان پاسخ ضروری و طبیعی بر تهدیدهای نوین علیه کرامت انسانی و ارزش‌های انسانی است (Donnelly, 2013, 23). در حالتی که شهروندان، خود اعتقادی به تحقق حقوقشان و مفاهیم انسانی حقوق بشر نداشته باشند نمی‌توان از دولت انتظار داشت به حقوق بشر و شهروندی پایبند باشد.

۲. رویکرد امنیت محور یا حقوق بشری در تحقق حقوق شهروندی

دو رویکرد متفاوت، نظام فکری جهت تحقق حقوق شهروندی را تشکیل می‌دهد. رویکرد حقوق بشری که امنیت را تنها تحقق امنیت جسمانی (فیزیکی) و دور نگاه داشتن انسان‌ها و جامعه از مزاحمت‌ها، موانع و در راس آن تجاوز و تهاجم نمی‌بیند بلکه امنیت را در تحقق کامل سه طبقه (نسل) حقوق بشر و حقوق شهروندی می‌پندارد.

رویکرد امنیت دولت محور که تنها تحقق امنیت شهروندان و مصونیت آنان از مخاصمه و تهاجم بیگانگان را لازم و یگانه وظیفه دولت‌ها می‌داند و حتی به حق آزادی‌ها و حقوق مدنی شهروندان اصالت نمی‌دهد بلکه از آن جایی که آن را مانع امنیت کامل می‌پندارد با آن مخالفت می‌کند.

نگاه فضیلت محوری و افلاطونی، وظیفه دولت را رساندن جامعه به سعادت که همانا آن را معنویت، اخلاق دینی و فضیلت مدنظر می‌داند. در این رویکرد اصالت با به‌سازی معنوی و سعادت اخروی و سپس تحقق حقوق اقتصادی است. به نظر «افلاطون»^۱ خوب زیستن یعنی این که سعادت‌مندان و بر وفق اخلاق زندگی شود.

1. Plato.

رویکرد دوم که به رفاه و تحقق حقوق اقتصادی اصالت و نایل شدن به فضیلت، اخلاق و معنویت را اموری شخصی و مربوط به خانواده‌ها می‌پندارد وظیفه دولت را تنها سیاستگذاری و تحقق امنیت سخت، هدایت جامعه به سمت تولید، رفاه و بهره‌مندی از مواهب و نعمت‌های طبیعی و ساخت بشر می‌داند. «دولت در اداره امور باید بر پایه عقل یعنی مطابق با طبیعت و مجموعه اصول خاص آن به کار پردازد؛ چارچوبی برای حوزه اقدام دولت که می‌توان آن را دولت حقوقی نامید» (شریفی طراز کوهی، ۱۳۹۶: ۲۱۸) در این راستا «ایمانویل کانت»^۱ احترام گذاشتن برای فرد را هسته اصلی انسانیت می‌داند. به تعبیر «کارل ریموند پوپر» دستور کار صحیح دولت در سیاستگذاری باید تخفیف رنج‌ها باشد. (بشیریه، ۱۳۷۶: ۷۶) در این رویکرد انتخاب نوع تربیت و اخلاق فرد در نقش دانش آموز، سرباز، کارمند و شهروند به پدر و مادر، خانواده و خود فرد واگذار می‌شود و تنها تلاش برای تحقق حق بر کار، رفاه و آزادی وی صورت می‌گیرد.

در رویکرد امنیتی دولت محور که فضیلت محور است، دولت، تصمیم ساز و تصمیم گیر، است. نگاه آن به امنیت، سخت افزاری یعنی تنها مصون نگاه داشتن کشور از تعرض است و در تقابل میان آزادی و امنیت، بی شک امنیت، اصالت پیدا می‌کند. در رویکرد آزادی محور، امنیت تنها سخت افزاری و نبود مخاصمه و تروریسم نیست بلکه مولفه‌های نرم‌افزاری امنیت اصالت دارد و آزادی مانع تحقق امنیت فرض نمی‌شود بلکه عامل ایجاد آن است. امنیت نیازی ایستا نیست بلکه تحت تاثیر پدیده‌های اجتماعی و سایر روندها در اجتماع پویا می‌باشد.

به منظور تحقق رفاه و توسعه نباید راه حل را تنها در گسترش کیفی و کمی و دقیق خدمات شهری و رفاهی در شهر و روستاها دانست بلکه حتی برای تحقق حقوق شهروندی^۲ مردم در شهر و روستا باید به مبانی نظری و فلسفی مراجعه کرد و با دقت نظر به انتخاب جهت و راه مبادرت نمود. این مساله را نباید به عنوان یک اقدام تزینی یا نامرتبط با مسایل شهری و خدمات رسانی دانست چرا که با انتخاب نظام فکری و فلسفی نادرست، جهت تمام اقدام‌ها و مسیرها به اشتباه خواهد افتاد و حقوق شهروندان محقق نخواهد شد.

1. Immanuel Kant.

۲. حقوق شهروندی با حقوق شهری و حقوق شهرسازی متفاوت است. حقوق شهری، شاخه‌ای از حقوق عمومی و تنظیم کننده روابط شهروندان و مدیران شهری است. حقوق شهرسازی نیز به صورت اختصاصی به قوانین و آیین نامه های مربوط به ساختمان‌ها و ساخت شهر می‌پردازد.

ساختار نظم حقوقی در رویکرد امنیت انسانی باید به گونه‌های بنیان گذاشته شود که در آن دولت، به مثابه نهادی مسوول، مسوولیت حمایت از جامعه و شهروندان را به گونه‌های به عهده گیرد که نه تنها برای مقابله با نابسامانی و آشوب‌ها از خود حرکت، ذکاوت، مهارت و اقتدار نشان دهد بلکه علاوه بر آن در فرایند توسعه محوری حاکم بر اجتماعات بشری، نقش بازدارنده و پیشگیرانه داشته باشد. امروزه به دلیل برتری یافتن گفتمان حقوق بشر بر دیگر رویکردها و رهیافت‌ها و اهمیت یافتن شهروند و حقوق معطوف به آن و هنجار تلقی شدن آن، امنیت نیز از بعد سخت افزاری و تعریف مورد نظر دولت خارج شده است و به امنیت انسانی رسیده است. به عقیده لیپمن^۱ «یک ملت وقتی امنیت دارد که مجبور نباشد منافع مشروع خویش را برای دوری از جنگ قربانی کند» (مورتون، ۱۳۷۷: ۱۹۶). نگاه به مقوله امنیت که تنها بر مولفه‌هایی چون دشمن خارجی و منافع مشروع ملی تاکید دارد، امروزه از نظر بسیاری ساده انگارانه به نظر می‌رسد.

۳. نتایج رویکرد امنیت محور بر تحقق حقوق شهروندی

در ابتدا باید گفت رویکرد امنیت محور که در قالب حقوق حاکمیت^۲ نیز مطرح می‌شود توجه ویژه و خاصی بر حفظ موجودیت خدشه ناپذیر نظام سیاسی دارد. این رهیافت در حوزه جرایم علیه امنیت تحت تاثیر تضمین نظم و امنیت عمومی و تثبیت آن، آزادی‌های فردی، حقوق شهروندی و امنیت حقوقی را از جمله حقوق مظنون، متهم و مجرم را در درجه دوم قرار می‌دهد (میرمحمد صادقی، رحمتی، ۱۳۹۶: ۲۶).

در ایران، پیامد رویکرد امنیت محور و فضیلت محوری، تلاش و مجاهدت فراوان در برقراری امنیت است که بنیان و پایه تحقق هر خیر و حقی است اما تاکید بر آن بدون در نظر داشت سایر مولفه‌ها موجب کم توجهی به دیگر وظایف مهم و سایر

1. W. Lippmann.

۲. تعبیر «حقوق حاکمیت» درست نیست زیرا حقوق و نیز حاکمیت از آن مردم است و از طرفی تعبیر و منظور حقوق دولت از حقوق حاکمیت نیز درست نمی‌باشد چرا که حقوق از آن مردم است و دولت به نمایندگی از مردم موظف به اجرای تعهدات است و فقط شهروندان در برابر هم با اجرای حقوق یکدیگر و تعهدات قانونی تکلیف دارند.

تعهدات می‌گردد. این نگرش در کل کشور و در همه سازمان‌ها و نهادها حاکم است همچون وزارت آموزش و پرورش که بر هدایت اخلاق دینی^۱ دانش آموزان و هدایت آنان به تقوی اسلامی تاکید فراوان دارد. در مدیریت شهری که برحسب اصول باید به مدیریت شهری و ارایه خدمات جهت تحقق امنیت زیست محیطی بپردازد نیز این رویکرد دیده می‌شود. «به همان میزانی که فردگرایی افراطی جوهر شهروندی را تضعیف و بلکه نابود میکند جمعگرایی یا دولت محوری افراطی باعث تحلیل شهروندی و بالطبع پیوندهای اجتماعی می‌شود» (شریفی طراز کوهی، ۱۳۹۲: ۶۶) دولت در اداره امور باید بر پایه عقل یعنی مطابق با طبیعت و مجموعه اصول خاص آن به کار بپردازد چهارچوبی برای حوزه اقدام دولت که می‌توان آن را دولت حقوقی نامید.

این رهیافت را در تهران و سایر شهرها شاهد هستیم. چنانچه شوراهای اسلامی و شهرداری‌ها به اموری ورود می‌کنند که در زمره وظایف آن نبوده و بعضی از آن‌ها کاملاً از حوزه مدیریت شهری و حتی از کشور خارج می‌باشد. به عنوان نمونه در تهران با ۱۳ میلیون و ۲۶۰ هزار نفر^۲ (آمار ۱۳۹۵) و با رشد سالانه ۱ و ۷۹ صدم درصد (اسکان بیش از یک هشتم جمعیت کشور) با آن که دیگر دستگاه‌ها و نهادهای مختلف فرهنگی در کشور وجود دارند به مانند سایر نهادها رویکرد و رهیافت فضیلت محوری بر آن حاکم است.

به دلیل تمرکز بخشی از دستگاه‌ها و نهادهای مسوول شهری و ملی مستقر در تهران بر امور اشاره شده، بنا بر بررسی‌های حاصل شده ۱۹ درصد مردم شهر تهران میزان برخورداری از حقوق شهروندی را در حد کم دانستند. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت شهروندی در جامعه ما در حد متوسط و کم در ابعاد نظری و عملی تحقق یافته است (شیانی، زارع، ۱۳۹۷: ۱۸۱).

۱. عده‌ای معتقدند اخلاق فراتر(مافوق) از دین است بدین وصف که نخست اخلاق بوده است و سپس دین ظاهر شده است. بهر حال در ایران اخلاق منبعث از دین و به طور کامل در چهارچوب آن تعریف و تبیین می‌شود. نظر مخالف آن نیز وجود دارد که بیان می‌دارد «وابستگی اخلاق به دین احتمالاً به محو اخلاق می‌انجامد زیرا با فرو ریختن باورهای دینی، اخلاق هم فرو می‌پاشد» (کاپلستون، ۱۳۸۰: ۳۹۳).

۲. البته بین آمار روز و شب تهران حدود پنج میلیون نفر تفاوت وجود دارد. تهران روزها ۱۵/۱۰۰/۰۰۰ و شب‌ها ۹/۵۰۰/۰۰۰ جمعیت دارد. به نقل از (عظیمی، ۱۳۹۶).

در حالی که امروزه با توجه به افزایش جمعیت شهرها، نیاز است تنها بر نیازهای شهری تمرکز شود. «بخشی از نیازهای جدید و اساسی مدیریت کلان شهرها مانند کاهش ترافیک و تسهیل تردد در شهر، حفظ محیط زیست و کاهش آلودگی هوا، خودکارسازی امور شهروندان و ترویج فرهنگ و رفاه شهری می‌باشد». (<http://ham-shahrionline.ir>) شاید به همین جهت یکی از دلایل «بدهی ۳۰ هزار میلیارد تومانی و با بهره ۶ هزار میلیارد تومان در سال» (روزنامه همشهری، یکشنبه ۱۹-۰۹-۹۶) و چندبرابر شدن کارکنان آن طی مدتی کوتاه، ناشی از رویکرد فضیلت محوری باشد. این در حالی است که ناتوانان، کودکان و زنان از امنیت کامل در شهر برخوردار نیستند و امکان استفاده از ابزارها و تجهیزات را به طور کامل مانند مردان ندارند. فضاهای شهری در شهرهای بزرگ، اگرچه جذاب است اما درعین حال برای زنان با آسایش و امنیت کافی همراه نیست (پوراحمد، ۱۳۹۶: ۵۴).

یکی از مؤلفه‌های مهم امنیت انسانی، امنیت بهداشتی است. موضوعی که امروزه شهرهای بزرگ ایران تقریباً از آن محروم می‌باشند. آلودگی هوا در تهران و چند شهر دیگر نمونه بارز آن است. بنا بر اعلام صندوق حمایت از کودکان سازمان ملل (یونیسف) مغز نوزادان زیر یک سال که هوای آلوده تنفس می‌کنند، بیشتر از سایر کودکان در معرض خطر است. این سازمان در گزارش خود به نوزادان کشورهای جنوب آسیا که بیشتر از مناطق دیگر جهان در معرض خطر آلودگی هوا هستند،^۱ اشاره کرده است. در این کشورها حدود ۱۲ میلیون نفر در مناطقی زندگی می‌کنند که میزان آلودگی هوا حدود شش برابر حد مجاز است.

همچنین آلودگی ناشی از تشعشعات غیرمجاز رادیویی ناشی از آنتن‌های شرکت‌های تلفن همراه که بر فراز تعدادی از ساختمان‌های شهرها نصب شده است به

۱. این سازمان خواستار استفاده بیشتر از ماسک‌های صورت و سامانه‌های فیلترینگ شده و به کودکان هشدار داده در زمان آلودگی بیش از حد هوا، از رفت و آمد خودداری کنند. بر اساس مطالعه جداگانه‌ای که دانشمندان بریتانیایی در بیمارستان‌های لندن انجام داده‌اند، آلودگی هوای این شهر منجر به کاهش وزن نوزادان شده و با افزایش نرخ مرگ و میر نوزادان و نیز بروز بیماری‌ها در سنین بالاتر، ارتباط دارد. پژوهشگران آمریکایی می‌گویند نوزادان زنانی که در شهرهای آلوده زندگی می‌کنند، وزن کمتری دارند. <https://www.sciencedaily.com>

همراه شایعه نشر امواجی برای نامنظم کردن پخش تلویزونی شبکه‌های غیر مجاز ماهواره‌ای از آن جمله است.

از دیگر مولفه‌های تحقق امنیت بهداشتی، وجود سازوکارها و تجهیزاتی است که برای هر جامعه انسانی بخصوص شهرها لازم است از جمله ماشین‌ها و تجهیزات مختلف و به روز آتش نشانی، بالگردهای امداد و نجات. در این حوزه باید به کمبود تجهیزات کمک رسان و انتقال بیماران و مصدومان به مراکز بیمارستانی در شهرهای ایران اشاره نمود. «در ایران به ازای هر سه میلیون شهروند ایرانی تنها یک فروند بالگرد (هلیکوپتر) امداد آماده عملیات روزانه وجود دارد. علاوه بر آن، این بالگردها فاقد تجهیزات روز برای امداد رسانی هوایی در مناطق شهری و کوهستانی هستند. در حال حاضر مجموع بالگردهای امداد هوایی اورژانس کشور ۲۶ فروند است؛ در آلمان با جمعیتی مشابه جمعیت ایران و مساحتی بسیار کمتر، بیش از ۶۰ فروند بالگرد امداد در بخش غیرنظامی و خصوصی و ده‌ها فروند دیگر در بخش نظامی به امداد هوایی اختصاص یافته‌اند» (<http://www.salamatonline.ir>).

یکی دیگر از مسایل گریبانگیر شهر در تعارض با تحقق امنیت بهداشتی و سلامتی شهروندان، مدیریت زباله‌ها است که با توجه به بی‌توجهی تعداد زیادی از شهروندان به رعایت بهداشت لازم به نظر می‌رسد مدیران شهری نسبت به این امر با تعبیه سطل‌های بسیار بیشتر از تعداد موجود و مدیریت کلان آن همچون بازیافت اهتمام ورزند.

«اطلاعات موجود بیانگر آن است که هر فرد تهرانی به طور متوسط سالانه شش برابر وزن خود زباله تولید می‌کند. همین اطلاعات نشان می‌دهد متوسط سرانه زباله تولید شده در شهر تهران سی صد و بیست کیلوگرم و ارزش روزانه زباله تولید شده در شهر تهران ۱۸۰۰ میلیون ریال است.» (<http://atlas.tehran.ir>) اینجا نقطه خوبی است که بر این گفته تاکید شود «باید در حقوق شهروندی از پاسخگویی و مسوولیت همه سخن به میان آورد» (شریفی طرازکوهی، ۱۳۹۶: ۱۴۱). شاید در ابتدا به نظر رسد که نیاز به فرهنگ سازی در زمینه تمیز نگه داشتن شهر و آن را به مانند خانه خود فرض نمودن از سوی شهرداری ضروری به نظر رسد. اما با توجه به عملکرد و تجربه موجود از رویکردهای ارشادی باید بیان داشت حتی در این زمینه نیز مقام‌های مسوول

شهري نبايد مسووليت مستقيمي براي خود در نظر گيرند و به اختصاص هزينه مبادرت ورزند بلکه فرهنگ سازي را به خانواده‌ها و جامعه مدني بخصوص هنرمندان واگذارند که نسبت به فرهنگ شهري حساس و آگاه‌ترند. در صورت مديريت درست شهرداري‌ها در اين حوزه، فرهنگ زيست جمعي و دوري از رها کردن زباله در محلي غير از محل مناسب آن ميان کساني که رعايت نمي‌کنند نهادينه شود.

از متغيرها و مولفه‌هاي تحقق امنيت شخصي براي شهروندان، حس آزادي نزد آنان و دوري از ترس و تعقيب توسط دولت و هر شخص و گروهی است که در تعارض با آن عمل می‌کند. «احساس امنيت شهروندان در برخورداری از حقوق فردي و جمعي مبتني به ابعاد ذهني و رواني بوده و در پرتو اين اطمینان به منصفه ظهور می‌رسد که حقوق و آزادي‌هاي مشروع آن‌ها نه تنها به مخاطره نمی‌افتد بلکه از طريق ساز و کارهاي دقيق روشن و ضابطه‌مند قابل سنجش، نهادينه شده است» (شريفی طراز کوهی، ۱۳۹۶: ۱۸۰). همچنين جهت تحقق امنيت انساني بايد از شهري هوشمند^۱ و شهر جهانی^۲ برخوردار بود که نقطه تلاقی در نظام اقتصادي جهاني می‌شود (بنی فاطمه، ۱۳۹۱: ۱) و خدمات به طور الکترونيکی ارايه گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Smart City.
2. Global City.

برآمد

با حقوق بشر، انسان‌ها در هر مکانی و با هر فرهنگی جدای از مذهب، نژاد، رنگ، جنسیت، عقاید، افکار سیاسی و پایگاه اجتماعی به این دلیل که انسان هستند، از حقوق برخوردارند. حقوق بشر در پی احترام به الگوهای مختلف است تا جایی که در تعارض با اصول کلی و عام حقوقی و زندگی آزادانه دیگران نباشد.

حقوق بشر بر خلاف رویکرد بعضی از منتقدان آن به دنبال ایجاد الگوهای یکسان فرهنگی و نمونه واحد برای زندگی انسان‌ها در سراسر جهان نیست. علاوه بر آن که باید گفت وجود ارزش‌ها و هنجارهای جهانی امر نامطلوبی نیست. چنانچه در سراسر جهان، شکنجه، ترور، بیماری، تفتیش عقاید، ورود به حریم خصوصی افراد و تبعیض ناروا، عدم امنیت اقتصادی و زیست محیطی؛ برای زندگی شرافتمندانه و مسالمت‌آمیز، آزاد و در رفاه؛ بد و زشت محسوب شود و این جهانی بودن ارزش‌ها مثبت و مهم است.

آن چیزی که موجب برتری حقوق بشر بر دیگر گفتمان‌ها شده طوری که شاهد غلبه آن در سراسر جهان به عنوان گفتمان غالب هستیم چندوجهی بودن آن است. بدین شکل که هم در آن، حق آزادی‌ها همچون آزادی بیان، تجمعات، نقد، گردهمایی‌ها و نشست‌ها وجود دارد و بر آن تاکید می‌شود و هم بر حقوق اقتصادی و اجتماعی انسان‌ها در هر جای جهان و با هر نقشی پافشاری می‌گردد و مهم‌تر آن که بر وجود امنیت به عنوان پایه ضروری برای تحقق هر چهار نسل حقوق بشر تاکید می‌شود. امنیتی که با پایه قدرت مشروع یعنی همان اقتدار ایجاد شده است که در این صورت شهروندان خود حافظان نظام و پشتیبان نیروهای نظامی و انتظامی خواهند بود چون آنان را از خود می‌پندارند.

بنابراین در مقام پاسخ به پرسش این پژوهش که کدام رویکرد از رهیافت‌های امنیت محور یا آزادی محور باعث تحقق حقوق شهروندی می‌شود باید گفت با توجه به آن که منشا و جایگاه رویکرد آزادی محور، حقوق بشر است رویکرد مذکور و پیگیری تحقق آن از سوی شهروندان و دولتمردان موجب تحقق حقوق شهروندان می‌شود چرا که در آن اراده آزاد انسانی، خلاقیت، شکوفایی و روز به روز نوآندگی احیا و تقویت می‌گردد و زمینه‌ساز دایم برای جامعه ایجاد می‌شود.

منابع الف) فارسی کتب

۱. انصاریان، مجتبی، (۱۳۹۳) *تاثیر تحریم‌ها بر ایران از منظر دکترین امنیت انسانی*، تهران: نشر تدبیر اقتصاد.
۲. بشیریه، حسین، (۱۳۷۶) *تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم*، ج ۲، تهران: نشر نی.
۳. سیدفاطمی، سید محمد قاری، (۱۳۹۳) *حقوق بشر در جهان معاصر* (دفتر دوم، جستارهایی تحلیلی از حق‌ها و آزادی‌ها)، جلد دوم، چاپ چهارم، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های شهر دانش.
۴. شریفی طرازکوهی، حسین، (۱۳۹۲) *درآمدی بر شهروندی جهانی*، تهران: نشر میزان.
۵. شریفی طرازکوهی، حسین، (۱۳۹۶) *حقوق شهروندی*، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
۶. فالکس، کیت، (۱۳۸۱) *شهروندی*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: نشر غزال.
۷. ذاکریان، مهدی، (۱۳۸۳) *حقوق بشر و خاورمیانه*، تهران: نشر مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه، چاپ دوم.
۸. حسینی، محمد، (۱۳۹۷) *حقوق بشر؛ مبانی و مسایل کنونی*، تهران: نشر دانشگاه علوم قضایی خدمات اداری.
۹. طباطبایی موتمنی، منوچهر، (۱۳۹۴) *آزادی‌های عمومی و حقوق بشر*، چاپ هفتم، تهران: نشر دانشگاه تهران.
۱۰. کاپلستون، فردریک، (۱۳۸۰) *تاریخ فلسفه*، جلد ۷، برگردان: داریوش آشوری، تهران: نشر علمی و فرهنگی.
۱۱. گری، جان، (۱۳۸۹) *فلسفه سیاسی استورات میل*، خشایار دیهیمی، تهران: نشر طرح نو.
۱۲. میر موسوی، سید علی، (۱۳۸۴) *اسلام، سنت، دولت مدرن، نوسازی، دولت و تحول در اندیشه سیاسی معاصر شیعه*، تهران: نشر نی.

مقالات

۱۳. پوراحمد، احمد، همکاران (تابستان ۱۳۹۶) «*ارزیابی احساس امنیت زنان در فضاهای شهری*»، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۲۳، صص ۶۸-۵۳.
۱۴. بنی فاطمه، حسین، (تابستان ۱۳۹۱) «*شهر جهانی*»، فصلنامه مطالعات شهری، سال ۲، شماره ۳، صص ۲۰-۱.
۱۵. پروین، فرهاد (تابستان ۱۳۹۲) «*قانون گریزی، نقض متقابل حقوق شهروندی*»، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، سال ۱۹، شماره ۲، صص ۱۸۶-۱۷۵.
۱۶. حبیبی مجنده، محمد (۱۳۷۹) «*مبانی فلسفی حقوق بشر*»، مجله علمی-پژوهشی نامه مفید، دوره ۶، شماره ۲، شماره پیاپی ۲۲، صص ۱۲۴-۹۳.
۱۷. حشمت زاده، محمد باقر، (تابستان ۱۳۸۶) «*سیاست، ساختمان و شهر*»، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۲، شماره ۲، صص ۶۵-۴۳.
۱۸. لطفی، توکل، همکاران (۱۳۹۹) «*منشور حقوق شهروندی و چالش‌های حقوق شهروندی زنان در ایران*»، مجله اخلاق زیستی، ویژه‌نامه اخلاق زیستی و حقوق شهروندی، صص ۱۱۷-۱۰۵.
۱۹. شایگان، فریده، (بهار ۱۳۸۶) «*امنیت انسانی و مسوولیت جهانی*»، خبرنامه انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد، دوره ۲، شماره ۷، صص ۱۶-۷.
۲۰. شایاتی، زارع، (بهار ۱۳۹۷) «*شهروندی شهری: حقوق و تکالیف شهروندان در شهر تهران*»، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال ۹، شماره ۳۴، صص ۱۳۵-۹۵.
۲۱. زمانی‌ها، حسین (بهار و تابستان ۱۳۹۵) «*بررسی و تحلیل نسبت بین کمال انسانی و ساحت‌های طولی و عرضی حیات در فلسفه ملاصدرا*»، نشریه پژوهش‌های فلسفی، سال ۱۰، شماره ۱۸، صص ۲۸۲-۲۶۵.
۲۲. داوند، حجت؛ داوند، محمد (بهار ۱۳۹۶) «*پاسا ساختارگرایی، قدرت و فقر نظریه پردازی در روابط بین‌الملل (مطالعه موردی: مفهوم امنیت انسانی)*»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، سال ۶، شماره ۳۰، صص ۲۱۲-۱۸۵.
۲۳. صباغیان، علی (پاییز ۱۳۹۲) «*امنیت انسانی و دفاع همه جانبه*»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۶، شماره ۴، صص ۱۱۸-۸۹.

۲۴. علی اصغری، محمد اقبال، (بهار ۱۳۹۹) «تبیین مبانی امنیت در مکاتب توحیدی و مادی»، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال ۱۰، شماره ۳۵، صص ۱۳۰-۹۳.
۲۵. فلسفی، هدایت الله، (پاییز ۱۳۸۸) «ندوین و اعتلای حقوق بشر در جامعه بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۷-۱۶، صص ۱۲۵-۹۵.
۲۶. قاسمی، محمدعلی، (پاییز ۱۳۸۷) «نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۵۴۴-۵۲۷.
۲۷. کر، پایولین، (پاییز ۱۳۸۷) «امنیت انسانی»، برگردان: جلال دهقانی فیروزآبادی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۶۲۶-۶۰۱.
۲۸. محسنی، وجیهه، همکاران، (بهار ۱۳۹۸) «تحلیل حقوقی نسبت سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تاکید بر نظام حقوقی ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال ۲۱، شماره ۶۲، صص ۳۵۴-۳۲۱.
۲۹. موثقی، حسن (پاییز ۱۳۹۷) «بررسی تطبیقی مبانی فلسفی حقوق از منظر مکاتب حقوق بین‌الملل و جامعه‌شناسی»، مجله مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۱۱، شماره ۴۰، صص ۲۸-۷.
۳۰. میرمحمدصادقی، حسین؛ رحمتی، علی (بهار ۱۳۹۶) «جرایم علیه امنیت: چالش حقوق حاکمیت و حقوق شهروندی»، فصلنامه مطالعات حقوقی - انتظامی، سال ۲، شماره ۴، صص ۳۷-۸.
۳۱. مورتون برکوتیز، و پی.سی، باک، (۱۳۷۷) «امنیت ملی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۲۰۶-۱۹۵.

همایش‌ها

۳۲. علی عظیمی، «شهر هوشمند»، همایش ملی حقوق شهروندی، دبیرخانه دائمی حقوق شهروندی، (مرکز اسناد ملی ایران) به تاریخ، ۰۷-۱۰-۱۳۹۶.

یادداشت

۳۳. حق‌شناس، محمدجواد، «لزوم تفکیک هزینه‌های اداره تهران از پایتخت»، روزنامه شرق، شماره ۳۰۳۶، یکشنبه ۲۶ آذر ۱۳۹۶.

(ب) انگلیسی

Book

1. McLellan Benjamin (eds.), (2018), Sustainable Future for Human Security : Environment and Resources, Springer Singapore.
2. Devlaeminck, David, (2017), Zafar Adeel, Robert Sandford, The Human Face of Water Security, Springer International Publishing.
3. Donnelly, Jack, (2013), Universal Human Rights in Theory and Practice, Cornell University Press.
4. Picard, Louis A. (2015), Sustainable development and human security in Africa : governance as the missing link, CRC Press.
5. Holden, Andrew (2016) Environment and Tourism, Routledge, New York.

تارنماها (سایت)

6. <http://www.icana.ir/Fa/News/350047/%D8%96-10-06>
7. <http://www.salamatonline.ir/news/7620/%D8%AA.1396-09-26>
8. <http://atlas.tehran.ir/Default.aspx?tabid=132>.
9. <http://hamshahrionline.ir/details/22835.1396-10-06>
10. <https://www.sciencedaily.com/releases/2016/09/160927144248.htm>. 2017-12-28